

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی

عنوان: تحلیل گفتمانی عدالت در دهه سوم انقلاب با تاکید بر سال‌های (۸۴-۸۰)

استاد راهنما:

دکتر محمدسالار کسرائی

استاد مشاور:

دکتر محمدجواد غلامرضا کاشی

پژوهشگر:

بنت الهدی سعیدی حیدرآبادی

ماه / سال تحصیلی: بهمن ۱۳۹۲

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایا نامه متعلق به پژوهشکده می باشد. چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

تقدیم به جاودانه‌های فاطمه:

پدر مهربانم و مادر صبورم

تقدیر و تشکر

به پاس قدردانی سپاس می‌گویم زحمات اساتید بزرگوارم را:

جناب آقای دکتر محمد سالار کسرائی که مهربانانه راه نمودند و در کنار گام‌های فستخام ماندند و یاری بی‌دریغشان در تمام مراحل نگارش پایان‌نامه گرمابفش وجوده بود؛

جناب آقای دکتر محمدجواد غلامرضا کاشی به خاطر مشورت‌های سودمندشان؛

و

جناب آقای دکتر منصور انصاری که از راهنمایی‌های ارزشمندشان بهره بردم.

و سپاسی درخور از

خانواده نازنینم که صبورانه در کنارم ایستادند تا به یمن حضورشان گرم بمانم و

روشن...

و

وهمراه همدلج نسیبه سعیدی.

شماره: ۴۹۶۳۵۲۱

تاریخ: ۱۳۹۳/۱۲/۱

پیوست:

باسمه تعالی
صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت

امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم بنت الهدی سعیدی حیدرآبادی دانشجوی رشته جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی

تحت عنوان: «تحلیل گفتمانی عدالت پس از انقلاب اسلامی ایران (سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴)»

در تاریخ ۱۳۹۲/۱۱/۲ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از

پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه عالی امتیاز: ۱۸

قبول مشروط با درجه: (با اصلاح) امتیاز: مرجع تأیید نهایی:

شرح اصلاحات مورد نیاز:

۱-

۲-

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه‌ها به شرح زیر مشخص میگردد:

۱۴ به بالا

الف) قابل قبول از

۱- قبول با درجه عالی	۱۹-۲۰	۳- قبول با درجه خوب	۱۶-۱۷/۹۹
۲- قبول با درجه بسیار خوب	۱۸-۱۸/۹۹	۴- قابل قبول	۱۴-۱۵/۹۹
ب) مردود	کمتر از ۱۴		

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر محمد سالار کسرائی	دانشیار	
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر محمدجواد غلامرضا کاشی	استادیار	
۳- استاد داور:	جناب آقای دکتر علی محمدحاضری	استادیار	
۴- استاد داور:	جناب آقای دکتر محمدرضا تاجیک	دانشیار	

امضاء
 مدیریت تحصیلات تکمیلی

امضاء
 نماینده تحصیلات تکمیلی

امضاء
 مدیر گروه

تهران: خیابان فردوسی شمالی، ابتدای خیابان شهید تقوی (کوشک) پلاک ۵۳، تلفن ۴-۶۶۷۴۴۰۹ و ۷-۶۶۷۴۳۰۴۳، نمابر: ۶۶۷۴۲۸۲۵

وب سایت اینترنتی: www.ri-khomeini.com پست الکترونیک: info@ri-khomeini.com صندوق پستی: ۱۳۷-۱۱۴۵۵ کد پستی: ۱۱۴۵۶۸۹۳۳۸

چکیده

پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

رشته تحصیلی: جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی

عنوان پایان‌نامه: تحلیل گفتمان عدالت در دهه سوم انقلاب سال‌های (۸۰-۸۴)

نام و نام خانوادگی دانشجو: بنت‌الهدی سعیدی حیدرآبادی

استاد راهنما: دکتر محمدسالار کسرائی

استاد مشاور: دکتر محمدجواد غلامرضا کاشی

تاریخ شروع پایان‌نامه: ۹۱/۱۲/۱۸

تاریخ اتمام پایان‌نامه: ۹۲/۱۱/۰۲

چکیده: تحقیق پیش رو با هدف تشریح فرآیند هژمونیک شدن گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌محور در دهه سوم انقلاب (۱۳۸۰-۱۳۸۴) شکل گرفته است؛ جهت این بررسی بنا به امتیازات نظریه لاکلاو و موفه در نمایش سیستماتیک تخاصمات گفتمانی (افول یک گفتمان و ظهور گفتمان دیگر)، استفاده از این نظریه را به عنوان چارچوب نظری کارآمد و در عین حال به عنوان استراتژی روشی تحقیق در دستور کار قرار دادیم؛ پس از آن جهت عملیاتی نمودن تحقیق، با ارجاع به آرشیوهای کلامی همچون سخنرانی‌ها، تبلیغات، مناظرات و ... و نیز بررسی کنش‌های غیرکلامی و ماوراء زبان‌شناختی چون فیلم‌های تبلیغاتی، نحوه پوشش، نوع لحن، استراتژیهای رقابتی متنوع میان دو گفتمان موردنظر، درصد انسجام‌بخشی و تدوین این یافته‌ها ذیل مفاهیم و راهبردهای نظریه لاکلاو و موفه برآمدیم. در نهایت یافته‌های حاصل از رویکرد گفتمانی تحقیق، حاوی آن بودند که:

گفتمان عدالت‌محور اصول‌گرایی در فرآیندی رقابتی، با استفاده از زمینه‌های ایجاد شده از طریق تزلزل‌ها و بی‌قراری‌های گفتمان اصلاح‌طلبی در عرصه سیاست و فرهنگ، غفلت آن از عرصه اقتصاد، عدم توافق بر سر معانی نظری و عملی مفاهیم اساسی گفتمان، بدبینی‌ها و ابهامات ایجاد شده در افکار عمومی در وقایعی نظیر قتل‌های زنجیره‌ای، پرونده اختلاس شهرداری و ... توانست از اوایل دهه هشتاد در سه مرحله شامل؛ انتخابات دومیین مرحله از شورای شهر در اواخر سال ۸۰، انتخابات مجلس هفتم در اواخر سال ۸۲ و انتخابات ریاست جمهوری در سال ۸۴ و از طریق زمینه‌ها و امکانات سخت‌افزارانه‌ای چون در اختیار داشتن سازوکارهای قانونی و ابزارهای قدرت همچون قوه قضاییه و نهاد شورای نگهبان زمینه‌های لازم را برای حاشیه‌رانی اصلاح‌طلبان و ساختار شکنی برخی دال‌های اصلی آن همچون اصلاحات، مردم، قانون و ... فراهم آورده و با تأکید بر شعارها و مفاهیمی چون، تشکیل دولت اسلامی از طریق اقامه عدل و ارجاع آن به مضامینی چون مبارزه با فقر و فساد و تبعیض، امکانات برابر برای همه، آوردن نفت سر سفره‌های مردم، که در قالب راهبردهایی نرم‌افزارانه نظیر کاربرد زبان همه فهم و عامیانه، داشتن لحنی ساده و صمیمی، نمایش ساده‌زیستی و ... ارائه می‌شد، به آفرینش نظام معنایی جدیدی دست بزند که طی آن ضمن نقد دولت‌های گذشته و اشاره به نقصان‌ها و ناکارآمدی‌های آن‌ها در تأمین و توجه عدالت‌محورانه به نیازهای اقتصادی و رفاهی مردم به ساختار شکنی آن‌ها پرداخته و در عین حال قابلیت دسترسی و اعتبار خود در افکار عمومی را افزایش دهد و در نهایت برای چند سال خود را به عنوان گفتمان هژمون، در فضای سیاسی کشور حاکم سازد.

واژگان کلیدی: گفتمان، عدالت، اصول‌گرایی، اصلاح‌طلبی، غیریت‌سازی، هژمونی.

فهرست مطالب

فصل اول: مسئله پژوهش ۱

مقدمه ۲

طرح مسئله ۳

سؤال اصلی ۴

سوالات فرعی ۴

ضرورت و اهمیت موضوع ۵

اهداف پژوهش ۷

ساماندهی پژوهش ۷

فصل دوم: بررسی ادبیات پژوهش ۹

الف: ادبیات تجربی ۱۰

درآمد ۱۰

مرور ادبیات تجربی ۱۱

ارزیابی و نقد ادبیات تجربی ۲۰

ب: ادبیات نظری ۲۱

درآمد ۲۱

۲۳	تعاریف گفتمان
۲۵	تاریخچه تحلیل گفتمان
۲۵	○ تحلیل گفتمان ساخت گرا
۲۶	○ تحلیل گفتمان نقش گرا
۲۷	○ میشل فوکو
۲۸	○ تحلیل گفتمان انتقادی
۳۰	روث وداک
۳۰	تئو ون دایک
۳۱	نورمن فرکلاف
۳۲	چارچوب نظری پژوهش
۳۳	نظریه گفتمان لاکلاو و موفه
۳۴	○ نظریه معنا
۳۸	○ نظریه اجتماعی
۴۶	کاربست نظریه گفتمان لاکلاو و موفه

۴۸ فصل سوم: روش شناسی

۴۹	درآمد
۴۹	تعریف مفاهیم
۵۴	موضع روش شناختی
۵۵	شیوه گردآوری داده‌ها
۵۶	شیوه نمونه گیری
۵۷	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

۶۱ فصل چهارم: توصیف و تحلیل یافته‌ها

۶۲	درآمد

- گفتمان انقلاب اسلامی و دال عدالت.....۶۳
- فراز و فرود عدالت در گفتمان‌های پس از انقلاب.....۶۹
- گفتمان انقلابی و دال عدالت.....۷۳
- گفتمان سازندگی و دال عدالت.....۷۵
- گفتمان اصلاح‌طلبی و دال عدالت.....۷۹
- گفتمان اصول‌گرایی و دال عدالت.....۸۴
- بی‌قراری در گفتمان اصلاح‌طلبی.....۸۸
- افول اصلاح‌طلبی و برآمدن اصول‌گرایی.....۹۷
- دومین مرحله انتخابات شورای اسلامی شهر و روستا.....۹۷
- انتخابات هفتم مجلس شورای اسلامی.....۱۰۴
- نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری.....۱۱۲
- مرحله اول انتخابات.....۱۱۴
- مرحله دوم انتخابات.....۱۲۹

۱۳۳ فصل پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....۱۳۴
- پیشنهادات.....۱۴۶
- دشواری.....۱۴۸

۱۵۰ فهرست منابع

فصل اول

مسئله پژوهش

فصل اول: مسئله پژوهش

مقدمه: هر مطالعه علمی نیازمند رهیافت‌های سیستماتیکی است که به کمک آن بتوان موضوع مورد مطالعه را در چارچوبی علمی بررسی کرد. بر این اساس، رویکردهای گفتمان محور به عنوان شیوه‌ای نو به خصوص در عرصه مطالعات علوم اجتماعی و سیاسی دارای این ویژگی بوده و به خوبی قادر به ترسیم فضای تخصصات گفتمانی و چگونگی ظهور و افول گفتمان‌ها است. از سوی دیگر بررسی مفهوم عدالت به عنوان یک موضوع کلیدی و با اهمیت نشان می‌دهد که این مفهوم به عنوان مطالبه‌ای مهم در ظهور گفتمان انقلاب اسلامی، فراز و فرودهای متفاوتی را پشت سر گذاشته است و در اندیشه‌های مختلف منتزع از بسترهای ایدئولوژیک متفاوت، معانی متعدد و بعضاً متفاوتی به آن منتسب و یا بر آن بار گردیده است. به نحوی که این مفهوم گاهی ذیل مفاهیمی همچون توسعه سیاسی، رشد اقتصادی، آزادی و... قرار گرفته و گاهی هویتی مستقل را به خود اختصاص داده و در برهه‌ای از زمان تبدیل به مفهومی برای رقابت‌های سیاسی شده به گونه‌ای که گفتمان اصول گرایی با محوریت و مورد تاکید قرار دادن این مفهوم، در سال ۱۳۸۴ موفق به در اختیار گرفتن عرصه قدرت در کشور شد، بدین ترتیب هدف ما در این تحقیق این است که با کمک گرفتن از رویکرد گفتمانی به بررسی فرایندی پردازیم که طی آن گفتمانی به نام اصول گرایی به گفتمان مسلط در جامعه تبدیل می‌شود.

اما نکته‌ای که باید به آن اشاره کرد این است که استفاده از رویکرد گفتمان محور برای بررسی تخصصات گفتمانی که بسترهای ایدئولوژیک دارند (از جمله کاری که ما در این تحقیق انجام می‌دهیم و گفتمان‌های اصلاح طلبی و اصول گرایی را دو خرده گفتمان برآمده از گفتمان انقلاب اسلامی پنداشته که خود گفتمانی است که به مثابه یک ایدئولوژی جامع در نظر گرفته می‌شود) ممکن است این پرسش را به ذهن متبادر کند که چگونه می‌توان از نظریه گفتمان و دیدگاهی که نسبت به ایدئولوژی دارد برای این مقصود بهره برد؟ در پاسخ باید گفت به نظر می‌رسد که در رابطه با این مسئله و ارتباطی که میان گفتمان و ایدئولوژی برقرار است دیدگاههای متفاوت و برداشت‌های مختلفی مطرح است که شاید بتوان دلیل این امر را در گستردگی معنای گفتمان و سیری که این مفهوم در آن مورد استفاده قرار گرفته است یافت. اینکه گفتمان متمایز از ایدئولوژی نبوده و می‌توان با وفادار بودن به چارچوب گفتمانی ایدئولوژی را هم مد نظر قرار داد و یا گفتمان اصطلاحی فراتر از ایدئولوژی بوده و ایدئولوژی درون آن قرار دارد همگی برداشت‌هایی است که در رابطه با ارتباط میان این دو مفهوم مطرح شده است. اما در رابطه با نسبت این دو در نظریه لاکلا و موفه می‌توان گفت در نظریه گفتمان این دو، جامعه بدون

فصل اول: مسئله پژوهش

ایدئولوژی قابل تصور نبوده چرا که در اندیشه آنها ایدئولوژی همان عینیت است به معنای گفتمانی رسوب کرده، گفتمانی که تصادفی بودن آن فراموش شده و طبیعی به نظر می آید. در حقیقت لاکلا و موفه با استفاده از مفهوم عینیت به جای ایدئولوژی درصددند که معنای مورد نظر خود از ایدئولوژی را با معنای مورد نظر مارکسیت‌ها از این مفهوم متمایز سازند. اگرچه لاکلا و موفه از واژه ایدئولوژی استفاده نکرده اما به نظر می‌رسد پذیرش عینیت به عنوان یک گفتمان رسوب یافته خود مستلزم فرایندهایی است که خصایص ایدئولوژی را با خود به همراه دارد، در اندیشه لاکلا و عینیت و ایدئولوژی یکسان انگاشته می‌شود (لاکلا و موفه، ۱۹۹۰: ۸۹؛ به نقل از یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۷۳). بنابراین نمی‌توان ایدئولوژی را در نظر نگرفت، فضای ایدئولوژیک همواره حضور دارد چرا که هر گفتمان از زاویه نگاه و بسترهای اندیشه‌ای خود حقیقت را درک کرده و آن را می‌سازد.

به این ترتیب به نظر می‌رسد می‌توان از نظریه گفتمان لاکلا و موفه برای بررسی مسئله پژوهش بهره برد، بدون آنکه این نظریه را تحریف کرده و یا نیازی به جرح و تعدیل در آن باشد.

فصل اول: مسئله پژوهش

در این فصل ابتدا به بیان ویژگی‌ها و اصول مورد نیاز تحقیق علمی از جمله: طرح مسئله، بیان سوالات تحقیق، اهمیت و ضرورت پژوهش و اهداف آن خواهیم پرداخت سپس ساماندهی صورت گرفته از این پژوهش را بیان می‌کنیم.

طرح مسئله

وجود منازعه‌ی گفتمانی بخشی انفکاک‌ناپذیر از تاریخ هر جامعه یا گروه‌های اجتماعی پایدار است؛ بنابراین همیشه در هر دوره تاریخی از حیات اجتماعات بشری، حداقل دو دسته گفتمان مخالف با درجات متفاوتی از معارضه درگیر نوعی رقابت و ستیز با یکدیگرند (کچویان، ۱۳۸۶: ۱۹۷). گفتمان‌هایی که به دلیل تفاوت قایل شدن میان خود و دیگری و منطق دوگانه‌انگاری تلاش می‌کنند تا با انحصار دال‌های شناور آکنده در فضاها‌ی سیاسی و تثبیت و معنابخشی پیرامون این دال‌ها صورت‌بندی گفتمانی خویش را شکل دهند (قیصری، ۱۳۸۵: ۱۴۶). حاصل همه این تلاش‌ها خود را در رقابت‌های گفتمانی متجلی می‌کند که چندان دوامی نداشته و سرانجام یک گفتمان بر گفتمان یا گفتمان‌های دیگر مسلط می‌شود. در ایران پس از انقلاب نیز تاکنون شاهد رقابت میان گفتمان‌های سیاسی رقیب بوده‌ایم؛ گفتمان‌های اصلاح‌طلبی و اصول‌گرایی را می‌توان دو گفتمان رقیب در کشور دانست که بازیگردان اصلی صحنه‌های سیاسی کشور بوده‌اند. در این میان انتخابات ریاست جمهوری یکی از مهمترین هم‌اوردگاه‌های اصلی برای منازعه و چالش میان این دو گفتمان است. به این معنا که آستانه انتخابات به عنوان آستانه ورود به حریم و عرصه تشکل‌های گفتمانی فضایی را ترسیم می‌کند که در آن بسیاری از مفاهیم باردار معانی جدیدی می‌شوند و زمینه برای شکل‌گیری و درانداختن طرح‌های بدیع و استراتژی‌های نوین فراهم می‌گردد (تاجیک الف، ۱۳۷۹: ۵۵). بر همین اساس انتخابات ریاست جمهوری نهم پایان دوره‌ای از منازعات گفتمانی دنباله‌داری بود که از سال‌های دور میان دو گفتمان رقیب اصلاح‌طلب و اصول‌گرا نمود یافته بود. این دوره از انتخابات به نوبه خود دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی بود. در این انتخابات گفتمانی به قدرت رسید که به گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌خواه مشهور شد، گفتمانی که هر چند برخلاف گفتمان رقیبش گفتمانی نوظهور و تازه متولد شده نبود و ریشه‌های آن به گفتمان محافظه‌کاری برمی‌گشت، اما به دلیل تاکید بسیاری که بر دال عدالت داشت با گفتمان سلف خویش متمایزگشته و توانست با جذب نیروهای اجتماعی و با معنا بخشی حول این دال شناور در کنار سایر دال‌ها هویت گفتمانی خود را شکل دهد.

فصل اول: مسئله پژوهش

به طور کلی، هر چند پس از شکل‌گیری جمهوری اسلامی، عدالت همواره به عنوان یک دال در رقابت‌های گفتمانی مطرح بوده است اما جایگاه این دال در منازعات سیاسی میان گفتمان‌گروه‌ها و جناح‌های سیاسی مختلف فراز و فرودهایی داشته و در هر یک از آنها برداشتی متناسب با روح عملکردی‌اش از این نشانه صورت گرفته و نمود یافته است. در واقع هر یک از گفتمان‌های روی کار آمده پس از انقلاب اسلامی تلاش نموده‌اند تا این دال را به انحصار خود درآورده و آن را به گونه‌ای معنا کنند که از مزیت سیاسی بالاتری در میدان منازعه و قدرت برخوردار شوند. اما در دههٔ اخیر گفتمان اصول‌گرایی بیش از سایر گفتمان‌ها در مفصل‌بندی خود از این دال بهره برده و با قرار دادن آن به عنوان یکی از دال‌های اصلی توانست در جریان انتخابات نهم ریاست جمهوری خود را به عنوان گفتمان هژمون تثبیت کند.

بنابراین با توجه به اهمیت مفهوم عدالت و نیز چگونگی به کارگیری این مفهوم در گفتمان اصول‌گرایی (با تاکید بر سال‌های ۸۴-۸۰) پژوهش حاضر در تلاش است تا از منظر تحلیل گفتمان (لاکلاو و موفه^۱) به این پرسش پاسخ دهد:

سؤال اصلی؛

- چگونه در دهه سوم انقلاب گفتمان اصول‌گرایی با تاکید بر دال عدالت به گفتمان هژمون در جامعه تبدیل شد؟

سوالات فرعی؛

- گفتمان اصول‌گرایی از چه تولیدات معنایی در گفتمان اصلاح‌طلبی برای مفصل‌بندی خود بهره برد؟
- گفتمان اصول‌گرایی چگونه و طی چه فرآیندی گفتمان اصلاح‌طلبی را به حاشیه رانده و خود را به صورت گفتمان هژمون برجسته ساخت؟
- قابلیت دسترسی و اعتباریابی گفتمان اصول‌گرا طی چه فرآیندی حاصل شد؟

¹ Laclau & Mouffe

ضرورت و اهمیت موضوع

ضرورت و اهمیت این پژوهش را می‌توان از ابعاد مختلف موضوعی، نظری و روش‌شناختی مورد توجه قرار داد:

ضرورت بحث و کنکاش درباره گفتمان دولت‌ها، رویکردها و راهبردهایی که در پیش گرفته‌اند به دلیل اینکه تأثیرات بنیادین و همه‌جانبه‌ای را از خود بر جای می‌گذارد از اهمیت خاصی برخوردار است و مطالعه آن یکی از مهم‌ترین مسائل انقلاب و جامعه است.

هر کشوری بعد از پشت سر گذاشتن انقلاب تلاش می‌کند تا جامعه‌ای را بسازد که مطابق با اهداف و آرمان‌هایش باشد چنانچه در ایران نیز همین‌گونه بوده است، بنابراین شناخت هر یک از گفتمان‌های حاکم بر دولت‌های پس از انقلاب از دو سو اثر گذار خواهد بود: از یک سو در شناخت هر چه بهتر و دقیق‌تر مبانی انقلاب سودمند خواهد بود چرا که گفتمان دولت‌های پس از انقلاب برآمده از دل گفتمان انقلاب بوده و گفتمان‌ها سعی در شکل‌دهی مفصل‌بندی خود در این راستا دارند؛ از سویی دیگر به ما کمک می‌کند تا با تطبیق هر گفتمان با گفتمان انقلاب اسلامی میزان حرکت و تلاش هر یک از آنها را در رسیدن و نزدیک شدن به اهداف و آرمان‌های انقلاب بسنجیم.

پیدایش گفتمان اصول‌گرایی در خرداد ۸۴ با تأکید بر دال عدالت را می‌توان نقطه عطفی در تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران معاصر دانست که تحولاتی را نیز با خود به همراه داشته است. از آنجا که روش گفتمانی با روش تاریخی پیوند داشته، بنابراین یکی دیگر از سودمندی‌های کار ما این است که در این پایان‌نامه بخشی از تاریخ ایران را به کمک رویکرد گفتمانی بررسی می‌کنیم؛ اگرچه این گفتمان از زوایای گوناگونی بررسی شده است که خود نشان از اهمیت آن دارد ولی همین مطالعات خود شاهدهی است بر پنهان ماندن برخی از جنبه‌های آن، در حالی که این پژوهش در تلاش است تا با استفاده از تحلیل گفتمانی لاکلاو و موفه چگونگی هژمونی گفتمان اصول‌گرایی با تأکید بر دال عدالت را از زاویه‌ای جدید و غیر از کارهای دیگر مورد توجه قرار دهد.

عدالت یکی از مفاهیم محوری و کانونی در حوزه‌های فکری، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی هر جامعه‌ای و نیز یکی از خواست‌های اساسی مردم ایران در جریان انقلاب اسلامی بوده است؛ از سوی دیگر دهه چهارم انقلاب، دهه عدالت و پیشرفت نامیده شده که خود نشان از اهمیت این

فصل اول: مسئله پژوهش

مفهوم دارد. علاوه بر این یکی از عوامل موثر در تداوم ثبات و حرکت در مسیر آرمان‌های اولیه انقلاب رجوع به گذشته و ارزیابی مشکلات و کاستی‌های آن است تا با آسیب شناسی و بازخوانی مجدد راه برای ادامه مسیر در آینده هموارتر گردد و این چیزی است که با روش تحلیل گفتمانی می‌توان به آن دست یافت چرا که گفتمان‌ها به عنوان ابزارهایی برای خودترمیمی و آسیب‌شناسی به کار گرفته می‌شوند.

اهداف پژوهش

هدف ما در این پژوهش آن است تا با نگاهی به تحولات جامعه ایران در دهه سوم انقلاب به خصوص سال‌های ۸۴-۸۰ و با استفاده از روش تحلیل گفتمانی لاکلاو و موفه به توصیف و تحلیل چگونگی پیدایش گفتمان اصول‌گرایی بپردازیم. لذا با توجه به اینکه مفهوم عدالت و نیز پیدایش گفتمان اصول‌گرایی عدالت‌خواه از زمان انتخابات نهم ریاست جمهوری یک مسئله مهم است و کار جدی و

علمی به وسیله روش و نظریه تحلیل گفتمان لاکلاو و موفه برای نشان دادن چگونگی قرارگرفتن دال عدالت در مفصل‌بندی گفتمان اصول‌گرا صورت نگرفته انجام این پژوهش جهت تحقق هدف زیر ضروری به نظر می‌رسد:

ترسیم فرایندی دقیق از چگونگی به کارگیری دال عدالت توسط گفتمان اصول‌گرایی به وسیله:

توصیف و تحلیل منازعات گفتمانی میان گفتمان‌های اصلاح‌طلبی و اصول‌گرایی به عنوان دو گفتمان رقیب در عرصه سیاسی کشور برای نشان دادن چگونگی پیدایش گفتمان اصول‌گرایی.

ساماندهی پژوهش

محتوای این نوشتار در ۵ فصل سازماندهی شده است.

فصل اول شامل کلیات تحقیق می‌باشد. در این فصل به بیان مسئله و سوالات تحقیق پرداخته و پس از بیان ضرورت تحقیق اهداف خود را از این پژوهش بر می‌شمیریم.

فصل اول: مسئله پژوهش

فصل دوم شامل ادبیات پژوهش است که در قالب ادبیات تجربی و ادبیات نظری توضیح داده می‌شود. در ادبیات تجربی به بررسی کارهای صورت گرفته مرتبط با موضوع تحقیق پرداخته‌ایم و در قسمت ادبیات نظری پس از بررسی تاریخی نظریه‌های گفتمان و نشان دادن سیر شکل‌گیری آن، نظریه گفتمان لاکلاو و موفه که چارچوب نظری پژوهش را شامل می‌شود بیان می‌کنیم.

فصل سوم به بحث‌های روش‌شناختی اختصاص دارد. در این فصل به شیوه گردآوری داده‌ها و نوع نمونه‌گیری، تعریف مفاهیم و شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش گفتمان لاکلاو و موفه اشاره می‌کنیم.

فصل چهارم اصلی‌ترین و مطول‌ترین فصل این تحقیق را شامل می‌شود؛ در این فصل به توصیف و تحلیل داده‌ها بر اساس چارچوب نظری تحقیق پرداخته و در پی آن برآمده‌ایم تا به کمک نظریه گفتمان به پاسخی در خور برای پرسش تحقیق دست یابیم.

فصل پنجم آخرین فصل این پژوهش است که به خلاصه و جمع‌بندی از یافته‌های این تحقیق مرتبط می‌شود.

فصل دوم

ادبیات پژوهش

فصل دهم: ادبیات پژوهش

نظریه گفتمان لاکلاو و موفه یکی از پرکاربردترین نظریات در حوزه تحلیل گفتمان است، اما از سویی ادبیات پیچیده و مفاهیم متکثر و خاصی آن را دربرگرفته و از سوی دیگر امکانات و محدودیت‌های خاص خود را داراست که لزوم آشنایی و توجه بیشتر به عناصر اصلی و ویژگی‌ها و محتوای این نظریه را ضروری می‌سازد.

لذا در این فصل تلاش می‌کنیم تا پس از مروری بر ادبیات تجربی و ارائه مختصری از مطالعات و تحقیقات انجام شده مرتبط با مسئله پژوهش در بخشی دیگر و در قالب ادبیات نظری ابتدا سیر تحول و تطور این نظریه را بیان کرده و سپس در چارچوب نظری به بررسی عناصر اصلی و همچنین بیان ویژگی‌ها و محتوای این نظریه بپردازیم؛ در بخش پایانی این فصل نیز چگونگی به کارگیری آن را در ارتباط با مسئله پژوهش بیان خواهیم کرد.

الف: ادبیات تجربی

درآمد

منظور از مطالعه ادبیات تجربی آن است که بدانیم دیگران در حوزه مطالعاتی ما چه می‌کنند؟ چه مطالعاتی انجام شده و درباره چه چیزی هنوز تحقیقی انجام نشده است؛ بنابراین دانستن اینکه تحقیقات پیشین در چه سطحی انجام شده و نتایجشان چه بوده سودمند خواهد بود (فلیک، ۱۳۸۸: ۶۷).

همانگونه که اشتراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸: ۵۲-۴۹ به نقل از فلیک) می‌گویند مرور ادبیات پژوهشی در حوزه پژوهش به شیوه‌های گوناگون به محقق کمک می‌کند از جمله:

- استفاده از مفاهیم موجود در ادبیات می‌تواند موجب فراهم آوردن امکان مقایسه‌ی داده‌هایی را فراهم آورد که توسط محقق گردآوری شده است.
- آشنایی با ادبیات مربوطه می‌تواند حساسیت محقق به تفاوت‌های ظریف در داده‌ها را افزایش دهد.
- اطلاعات توصیفی منتشر شده می‌توانند شرح صحیحی از واقعیت ارائه کنند که برای فهم اطلاعات محقق سودمند خواهد بود.

¹ Strauss & Corbin

فصل دهم: ادبیات پژوهش

- دانش نظری و فلسفی می‌توانند منشاء الهام و مانع از سرگردانی در میدان و تحلیل داده‌ها شوند.
 - ادبیات یک موضوع می‌تواند منبع دست دوم داده‌ها باشد .
 - این ادبیات می‌توانند سوالاتی را به هنگام تحلیل اطلاعات به ذهن متبادر کنند.
 - ادبیات تجربی می‌تواند حوزه‌های نمونه‌گیری نظری را پیشنهاد کند (همان: ۶۸).
- به این ترتیب با هدف دستیابی به آنچه که در بالا گفته شده به مرور ادبیات تجربی تحقیق می‌پردازیم.

مرور ادبیات

نظریه و روش گفتمان رویکردی جدید در بررسی تحولات سیاسی و اجتماعی جوامع است و تاکنون مطالعات متعددی با استفاده از انواع گوناگون تحلیل گفتمان صورت گرفته است و این امر خود نشان از اقبال روزافزون به کاربرد این نظریات است اما در این میان تعدادی از این مطالعات از نظریه گفتمان بدون در نظر گرفتن الزامات روش‌شناختی آن استفاده کرده‌اند و تعدادی دیگر نیز صرفاً لقب گفتمانی بودن را با خود حمل می‌کنند. همان‌گونه که در ضرورت و اهمیت مسئله بیان شد در خصوص گفتمان اصول‌گرایی نیز با استفاده از رویکردهای مختلف گفتمانی پایان‌نامه و مقالات متعددی به رشته تحریر درآمده که خود نشان از اهمیت پرداختن به این مسئله دارد. از سویی دیگر این مطالعات خود نشان از وجود یک خلاء در باب مطالعات گفتمانی درباره چگونگی شکل‌گیری و تکوین گفتمان اصول‌گرایی حول دال عدالت و کسب موفقیت در منازعات گفتمانی بر اساس رویکرد گفتمانی لاکلاو و موفه است.

مروری بر سوابق پژوهشی مرتبط با مسئله پژوهش نشان می‌دهد که هر چند تاکنون مقاله‌ها و پایان‌نامه‌های متعددی در این زمینه نگاشته شده اما هیچ‌یک از آنها به مسئله مورد نظر ما در این تحقیق نپرداخته‌اند، اما می‌توان در میان کارهای انجام گرفته به تحقیقات و پایان‌نامه‌هایی اشاره کرد که به لحاظ محتوی و ابعاد بررسی به موضوع مورد نظر این پایان‌نامه نزدیک‌تر بوده و ظرفیت بهره‌برداری بیشتری از آنها وجود دارد حال چه به عنوان منشأی الهام‌بخش و راهگشا در پیش‌برد توصیف و تحلیل تحقیق و چه به عنوان مطالعاتی که زمینه‌هایی را برای ما فراهم می‌کنند که از داده‌ها و یافته‌های آنها به عنوان منبعی دست دوم برای تدوین موضوع مورد نظر خود بهره بگیریم در این متن ابتدا هر یک از این نوشته‌ها به اختصار تشریح و در انتها به نقد و بررسی آنها خواهیم